

Burian, Jaroslav; Mikulášek, Miroslav

Z historie i současnosti katedry ruské a sovětské literatury a slovanských literatur

In: *Literatura, umění a revoluce : sborník vědeckého symposia věnovaného osmdesátému výročí narození V.V. Majakovského a čtyřicátému výročí úmrtí A.V. Lunačarského, Brno 30. října - 2. listopadu 1973*. Burian, Jaroslav (editor); Mikulášek, Miroslav (editor). Vyd. 1. V Brně: Universita J.E. Purkyně, 1976, pp. 289-293

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/121304>

Access Date: 03. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

J. BURIAN, M. MIKULÁŠEK

Z HISTORIE I SOUČASNOSTI KATEDRY RUSKÉ A SOVĚTSKÉ LITERATURY A SLOVANSKÝCH LITERATUR

Katedra ruské a sovětské literatury a slovanských literatur patří mezi mladá pedagogická a vědeckovýzkumná pracoviště filozofické fakulty UJEP v Brně. Literárněvědná rusistika se formuje na filozofické fakultě jako samostatné pracoviště i jako specializovaný obor de facto teprve po druhé světové válce, i když její počátky se utvářely již v období mezi dvěma světovými válkami.

Vznik ruského oddělení při slovanském semináři je spjat s příchodem bývalého profesora oděské univerzity S. G. Vilinského (1876—1950) na filozofickou fakultu v roce 1923. Na ustavení tohoto oddělení mají zásluhu profesori Václav Vondrák a Stanislav Souček. Ač byl Vilinskij svým vzděláním badatel spíše jazykovědného zaměření, věnoval pozornost literárněvědné problematice, zejména medievalistice (*Žitije Vasilije Novago v ruské literatuře, 1911—1913, Poslanije starca Artemija XVI věka, 1906 aj.*), později pak i ruské literatuře 18. a 19. století (*O literaturnoj dějatel'nosti M. E. Saltykova-Ščedrina, 1928; studie o I. S. Turgeněvovi, 1935, aj.*) a přelomu 19. a 20. století.

Ve dvacátých a třicátých letech byla literárněvědná rusistika pěstována jenom v širším rámci slovanské filologie. Zejména Frank Wollman (1888—1969), působící na filozofické fakultě brněnské univerzity od roku 1928, zasahoval svým širokým záběrem i oblast ruské literatury (*Puškinova cesta k baladické dramatice, 1937*), zejména ve svém synteticky pojatém díle *Slovesnost Slovanů (1928)*, postihujícím mezislovanské literární vztahy a souvislosti a zařazujícím literatury slovanské do kontextu literatury světové. V tomto díle základního významu i v řadě literárněhistorických i teoreticky pojatých studií (*Dramatika slovanského jihu, 1930; K metodologii srovnávací slovesnosti slovanské, 1936; Problémy srovnávacího studia literatur slovanských a lidového podání a Eidografická metoda, in: These I. sjezdu slovanských filologů, Praha 1929; Věda o slovesnosti — Slovo a slovesnost 1935*) propracovával Wollman metodologii historicko-srovnávacího bádání; tím, že akcentoval typologicko-strukturní přístup v analýze tvaroslovné stránky uměleckého díla („eidografie“) a historicko-komparatistického principu, vytvářel Wollman základy osobité literárněvědné školy.

Také příchod Romana Osipoviče Jakobsona (* 1896) do Brna v roce 1933 (docent od roku 1933, profesor od roku 1937, přednášel do roku 1939) přispěl k tomu, že se rusistika na filozofické fakultě dále formovala jako specializovaný vědní obor. Jakobsonův vědecký záběr přesahoval hranice lingvistických bádání, zasahoval i problémy literárněvědné a pomezní (kulturně-historické, teorie překladu, versologie aj.). V duchu učení Pražského lingvistického kroužku zdůrazňoval Jakobson analýzu umělecké struktury i v oblasti literárněvědné. Svě pojetí synchronního zkoumání literárních struktur demonstroval na české i ruské literatuře (Co je poesie?, 1933—1934; Kontury Glejtu [Pasternakova], 1935; Socha v symbolice Puškinově, 1937). Jakobsonovo působení bylo přetato nacistickou okupací, před níž unikl přes Dánsko a Švédsko do USA.

Nové výhledy ve vývoji literární rusistiky se rýsovaly i s příchodem na fakultu význačného marxistického estetika Bedřicha Václavka (1897 až 1943) v roce 1939, který projevoval ve svých publicistických i sociologicky orientovaných marxistických statích z oboru literární kritiky soustavný zájem o literární dění v SSSR. V důsledku fašistické okupace, Václavkova zatčení a skonu v koncentračním táboře v Osvětimi zůstala tato možnost nerealizována.

Slibný vývoj vědeckého bádání v oblasti literárněvědné rusistiky byl násilně přerušen v listopadu roku 1939 uzavřením českých vysokých škol nacistickými okupanty.

Po druhé světové válce vznikly v důsledku nové situace všechny předpoklady pro plodný rozvoj rusistiky jako samostatného vědecko-pedagogického oboru. V souvislosti s novým zákonem o vysokých školách a s reorganizací slovanského semináře vzniká roku 1951 samostatná katedra rusistiky a literární vědy jako nová organizační jednotka pedagogické a vědecké práce. Vedoucím katedry rusistiky se stal prof. Frank Wollman (tajemníkem byl Ladislav Šwirk; členy působícími v oblasti staré ruské, klasické i sovětské literatury byli Marie Koutná (* 1902; od roku 1951) a poté postupně Jaroslav Mandát (* 1924; od roku 1952), Miroslav Mikulášek (* 1930; od roku 1953), Danuše Kšicová (* 1932; od roku 1956), Jaroslav Burian (* 1922; od roku 1956). Externě spolupracoval s katedrou v letech 1945—1958 přednáškami ze sovětské literatury dr. Josef Jirásek (1884—1971), autor Sovětské literatury ruské (1937) a řady materiálových, pozitivisticky pojatých literárněhistorických prací: Rusko a my (1945—1946), Přehledné dějiny ruské literatury (1945—1946) a tehdejší docent Artur Závodský (* 1912), obírající se problematikou literární teorie a metodologii sovětské literární vědy.

Prvním úkolem mladého pracoviště, které se zprvu soustředilo převážně na činnost pedagogickou a popularizační, byla příprava vědeckého dorostu. Ve svých aspirantských seminářích vychoval Frank Wollman v letech 1953—1960 řadu vědeckých pracovníků zabývajících se rusistikou a me-

zislovanskými literárními vztahy (Jaroslav Mandát, Bohuslav Beneš, Miroslav Mikulášek, Danuše Kšicová, Anton Popovič, Viktor Kudělka a Jana Jelínková-Poláková).

Po odchodu prof. Wollmana do důchodu v roce 1959 stál v čele katedry rusistiky lingvista prof. B o ř i v o j N o v á k (1906—1972). V roce 1965 se literárněvědná sekce katedry osamostatnila a vznikla katedra ruské a sovětské literatury (vedoucí doc. J a r o s l a v B u r i a n) a v roce 1973 k ní bylo přiřazeno oddělení slovanských literatur.

Tiha literárněvědného bádání spočívala po roce 1945 na Franku Wollmanovi. V práci představitelů staršího pokolení rusistických pracovníků, kteří působili vědecko-pedagogicky v prvním desetiletí existence katedry (Marie Koutná, Josef Jirásek), pokračuje mladá generace rusistů, která se formovala vědecky v průběhu padesátých a šedesátých let. Tato generace, vyrůstající z wollmanovské školy i koncepce, šla zprvu cestou materiálových stykových sond přispívajících k dějinám slavistiky a mezislovanských literárních vztahů (Danuše Kšicová, Jaroslav Mandát) a literárněhistorických prací s důrazem na hledání žánrových souvislostí. Společensko-politické i umělecké zvláštnosti díla Maxima Gorkého zkoumala kandidátská disertace Jaroslava Buriana *Žizn' Klima Samgina M. Gor'kogo* (rukopis, Moskva 1955); na brněnskou wollmanovskou teatrologickou tradici navázala kniha Miroslava Mikuláška *Puti razvitija sovetskoj komedii 1925—1934 gg.* (1962), představující dodnes nejpodrobnější zpracování tohoto druhu sovětské dramatiky. Literárně historiograficky byl pojat první díl studie Jaroslava Mandáta *Lidová pohádka v ruském vývoji literárním — období předpuškinské* (1960), která zkoumala problematiku literárněfolklorních vztahů. K těmto pracím se postupně řadily literárněhistorické a historickobiografické studie starších pracovníků katedry (Mečislav Krhoun, *Básnické dílo J. Fedkovyče*, rukopis, Brno 1965, vyd. 1975); Marie Koutná, *A. Kantěmir*, rukopis, Brno 1958).

Badatelský profil kolektivu pracovníků katedry se však vyhraňuje zejména až v druhé polovině šedesátých let. Vedle literárněhistorických, materiálových a heuristických kontaktologických a recepčních studií se postupně prosazuje i hlubší navázání na wollmanovskou slavistickou tradici a jeho eidologickou komparatistickou koncepci. V souvislosti s fakultním vědeckým úkolem *Historickoteoretická problematika literárních druhů a žánrů* (řešitel M. Mikulášek), inspirovaným vědeckými podněty Franka Wollmana, zaměřují se práce členů katedry k hlubší tvaroslovné analýze na bázi srovnávacího metodologického postupu.

Monografie Miroslava Mikuláška *Победный смех (Опыт жарново-сравнительного анализа драматургии В. В. Маяковского)*; rukopis 1973, vyd. Brno 1975) je žánrově a strukturně typologickou komparatistickou sondou ideových a tvarových tendencí ruské, sovětské i evropské satirické dramatiky 19. a prvních desetiletí 20. století. Problematice vývoje ruského a slovanského moderního dramatu 20. století byla věnována i studie Miroslava

Mikuláška Žánrové proměny a neoromantické tendence předrevolučního moderního ruského dramatu (in: Československé přednášky pro VII. mezinárodní sjezd Slavistů; Varšava 1973).

Habilitační práce Jaroslava Buriana Románová díla Maxima Gorkého (rukopis, Brno 1965), syntetizující stavební postupy gorkovské románové prózy, i jeho studie o sovětském románu (Zametki ob istokach sovětského romana i jeho problematika posle Oktjabrja 1917 g., SPFFBU, 1967, Razvitije ruskogo sovětského romana, SPFFBU, 1968), v nichž je analyzována tvaroslovná stránka románové formy, je příspěvkem k teorii sovětského románu a románu jako druhu vůbec.

Poetice ruského románu 19. století věnuje badatelskou pozornost ve svém nejnovějším výzkumu i Jaroslav Mandát (Dostojevskij a tradice evropského románu).

Žánrovou problematiku ruské poémy 19. století a ukrajinské poémy 18. a 19. století v srovnávacím aspektu zpracovává Danuše Kšicová (studie Ruská poéma za romantismu ve vztahu k národním literaturám, rukopis 1972).

Srovnávací metoda v oblasti binárních mezoslovanských literárních vztahů, spojená s analýzou uměleckých textů, našla uplatnění v pracích Vlasty Vlašínové (České překlady Ščedrinova díla, rukopis, Brno 1963; Česká cesta k pochopení Korolenkova literárního odkazu, rukopis, Brno 1968, vyd. 1975), Danuše Kšicová (František Táborský v kontextu česko-ruských literárních vztahů, rukopis, Brno 1967), Jaroslav Mandát (Učitel Josef Koněrza — buditel českého lidu, 1967), Jiří Krystýnek (Z dějin polsko-českých literárních vztahů, Brno 1966) a Jarmil Pelikán (Recepcja twórczości Juliusza Słowackiego, Praha 1963; Juliusz Słowacki wśród Czechów, Brno 1974).

Vzájemné žánrové vztahy ruské literatury a ústní slovesnosti, inkorporované Wollmanem do struktur národní literatury, zkoumá vedle Jaroslava Mandáta (Lidová pohádka v ruském vývoji literárním, 1960; Knižní prameny ruských lidových pohádek, ČL, 1968) i Jana Jelínková (žánrovému zkoumání ruské pohádky v kontextu slovenském věnovala studii O vývoji dualistických národních pohádek Slovanů, rukopis 1965).

K dalším badatelským tematickým okruhům literárněvědných rusistů patří zájem o metodologické otázky (Jaroslav Burian, Miroslav Mikulášek), dějiny ruské folkloristiky (Jaroslav Mandát), o vývoj východoslovanské literární vědy (Mečislav Krhoun), o archivní výzkum epistolárního dědictví v oblasti mezoslovanských vztahů (Jaroslav Mandát, Danuše Kšicová), o divadlo, drama a teorii satiry (Miroslav Mikulášek, Vlasta Vlašínová) a také o metodiku vyučování literatuře (Mečislav Krhoun). Z kolektivních prací katedry ruské a sovětské literatury je nutno připomenout skripta Malý slovník ruských spisovatelů 18. a 19. století (Vlasta Vlašínová, Mečislav Krhoun).

Kolektivní vědeckovýzkumná činnost členů katedry se projevuje v práci na vědeckých plánech (Literatura a revoluce — 1971—1973; Historicko-teoretická problematika literárních druhů, žánrů a směrů ve slovanských

literaturách — řešitel Miroslav Mikulášek; Mezislovanské vztahy, styky a genetické souvislosti v oblasti literatury a ústní slovesnosti — řešitelka Vlasta Vlašínová) i v uspořádání vědeckých konferencí s celostátní účastí: Padesát let sovětské literatury (1967) a ke 150. výročí N. S. Někrasova (1971). Poslední velkou akcí tohoto druhu pořádanou katedrou bylo mezinárodní vědecké symposium „Literatura, umění a revoluce“ konané v roce 1973, věnované otázkám teoretickým a dále jubileu V. V. Majakovského a A. V. Lunačarského.

Rusisté a slavisté filozofické fakulty navazovali vědecké i pracovní styky s jinými vysokými školami a odbornými pracovišti doma i v zahraničí (např. přednáškové působení doc. dr. Miroslava Mikuláška na katedře dějin a teorie divadla filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze v letech 1966 až 1967, 1970—1972, na univerzitě v Greifswaldu ve šk. r. 1965—1966; doc. dr. Jarmila Pelikána na univerzitě v Sofii v šk. r. 1972—1973; přednášky ze sovětské literatury doc. dr. Jaroslava Buriana na pedagogické fakultě v Ostravě ve šk. r. 1971—1972; dále spolupráce členů katedry s Bibliografií slavik ČSAV, přednášky pro Literárněvědnou společnost při ČSAV, pro rozhlas, pro Socialistickou akademii aj.). Aktivita brněnského rusistického pracoviště se projevila i spoluprací v redakčních radách odborných časopisů (Slavia, Československá rusistika, Ruský jazyk, Sborník prací FFBU), členstvím v Českém komitétu slavistů (Miroslav Mikulášek), účastí na celostátních i mezinárodních konferencích a symposiích (konference ke 150. výročí T. H. Ševčenka, Prešov 1964; symposion Sovětská avantgarda, Bratislava 1967; symposion Říjen a ukrajinská kultura, Prešov 1967; mezinárodní konference Das Menschenbild in der Sowjetliteratur, Jena 1967; konference o díle M. Gorkého, Praha 1968; symposion ke 100. narozeninám Maxima Gorkého, Berlín 1968; konference ke 150. výročí N. A. Někrasova, Leningrad 1971; VI. sjezd slavistů, Praha 1968; VII. sjezd slavistů, Warszawa 1973; Mezinárodní metodologická konference MAPRJAL v Nitře 1974; Mezinárodní symposium Der Schöpferische Mensch — Mensch und Arbeitswelt in der sowjetischen Literatur der Gegenwart, Jena 1974 aj.).

Spojení se zahraničními ústavami a vědeckými pracovišti se uskutečňovalo jednak příspěvky v zahraničních tiskových orgánech (Zeitschrift für Slawistik, Welt und Wirkung, Učenyje zapiski Tartuskogo universiteta, Zagadnjenja rodzajów literackich, Babel, Russkaja literatura, Slavjanskaja filologija — Sofija, Vestnik Vysšej školy aj.), jednak stážemi a družebními styky (v NDR, RLR, RSFSR, USSR).

